

Голові спеціалізованої вченої ради
ДФ 26.007.034 у Національній
академії внутрішніх справ,
доктору юридичних наук, професору,
Чурпіті Ганні Вікторівні

ВІДГУК

офіційного опонента

старшого наукового співробітника відділу юрисдикційних форм правового захисту суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва імені академіка Ф.

Г. Бурчака НАПрН України, кандидата юридичних наук,
старшого наукового співробітника Бобрика Володимира Івановича
на дисертацію Адамович Оксани Вікторівни
«Ліквідація юридичних осіб за цивільним законодавством України»,
подану до захисту до спеціалізованої вченої ради ДФ 26.007.034 у
Національній академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня
доктора філософії за спеціальністю 081 «Право»

Ступінь актуальності обраної теми

Дисертація Адамович О.В. присвячена теоретичним і практичним питанням цивільно-правового регулювання відносин, що виникають у зв'язку з ліквідацією юридичних осіб в Україні. Наразі є очевидним, що загальний вектор розвитку законодавства України пов'язаний з його адаптацією до права ЄС. І це вимагає приведення законодавчих актів різних галузей права у відповідність до *Acquis communautaire*. Безумовно, це стосується й цивільного законодавства, у т.ч. закріпленого ним інституту ліквідації юридичних осіб.

Незважаючи на значне оновлення протягом останніх років національного законодавства у сфері припинення юридичних осіб, значна частина проблем щодо ліквідації юридичних осіб в Україні залишається невирішеною, адже законодавство містить численні прогалини і колізії. Це негативно впливає на практичну реалізацію процедур ліквідації юридичних осіб, про що свідчить низький рівень України в рейтингу легкості ведення бізнесу *Doing Business* за показниками «реєстрація підприємств» (61 місце) і «вирішення питань

неплатоспроможності» (146 місце), а також величезна кількість неактивних юридичних осіб, які залишаються зареєстрованими як юридичні особи, проте фактично не здійснюють діяльності. Крім того, недоліки законодавства не сприяють формування стабільної судової практики вирішення спорів щодо ліквідації юридичних осіб. Саме тому перед цивілістикою постає завдання з'ясувати наявні колізії та прогалини у правовій регламентації підстав, порядку, правових наслідків ліквідації юридичних осіб та визначити єдину концепцію цивільно-правового регулювання цієї процедури. І хоча для науки цивільного права проблематика ліквідації юридичних осіб не є новою, комплексні дослідження вказаних питань були відсутні.

Наведені обставини свідчать про належний ступінь актуальності обраної теми дисертації та її відповідність вимогам сучасним економічним викликам.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Переважна більшість сформульованих в дисертації наукових положень, висновків і рекомендацій вбачаються належним чином обґрунтованими. Це впливає з високого теоретичного рівня проведеного дослідження, цілісного, послідовного та логічного викладення результатів дослідження в дисертації, правильного вибору методології та методів дослідження, опрацювання значного масиву літературних та інших джерел, а також впровадження результатів дослідження в правозастосовну діяльність.

В ході дослідження здобувачка використала низку філософських, загальнонаукових і спеціально-наукових методів пізнання. В роботі широко використано історико-правовий і порівняльно-правовий методи, формально-логічні методи (системного аналізу, синтезу, індукції та дедукції тощо), системно-структурний метод, комплексний метод, формально-догматичний метод та інші.

Здобувачка докладно та всебічно проаналізувала праці багатьох вчених, у т.ч іноземних, акти законодавства України та багатьох інших країн, а також директиви ЄС з досліджуваної проблематики. У роботі також використано

судову практику, яка вказує на протиріччя і прогалини в правовому регулюванні відносин щодо ліквідації юридичних осіб в Україні.

Авторка приділила значну увагу нормативному регулюванню ліквідації юридичних осіб в інших державах, що стало основою для порівняння з правовим регулюванням даного питання в Україні та висновків про перспективні напрямки його удосконалення. В цілому теоретична, нормативна та емпірична бази дослідження є достатньо ґрунтовними та свідчать про достатню глибину наукових знань і вмінь здобувачки, а й проведеного нею наукового пошуку при підготовці дисертації.

В роботі загалом коректно використовується понятійний апарат науки цивільного права. Сформульовані в дисертації положення, висновки і рекомендації відзначаються достовірністю й переконливістю. Також вони цілком відповідають обраній темі дослідження. Наукові положення дисертації спрямовані на усунення прогалин в пізнанні процедури ліквідації юридичних осіб в Україні. Викладені в дисертації наукові здобутки відповідають нинішньому рівню науки цивільного права в Україні та світі та привносять певний вклад в її розвиток.

Дисертаційна робота та її результати мають не лише теоретичне, а й практичне значення, адже вони використані та можуть бути використані у:

науково-дослідній роботі як теоретичне підґрунтя проведення подальших наукових розробок проблем, що стосуються правової природи, юридичного статусу та діяльності юридичних осіб;

правотворчості при розробці та аналізі проєктів законів та інших актів законодавства, спрямованих на удосконалення процедури ліквідації юридичних осіб. Варто наголосити на тому, що за результатами дисертаційного дослідження автором сформульовані пропозиції про внесення змін до ЦК України, ГК України та Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю»;

– *правозастосуванні* під час проведення процедури ліквідації юридичної особи, а також розгляду господарських справ у межах ліквідаційної

процедури. Слід відмітити впровадження результатів дисертації в практичну діяльність ТОВ «ЮК «СМ ЕНД ПАРТНЕРС» та арбітражного керуючого Приходько Д. В.;

освітньому процесі при викладанні навчальної дисципліни «Цивільне право» та спецкурсів, а також для підготовки підручників, посібників, практикумів, навчальних програм, навчально-методичних матеріалів, курсів лекцій із відповідної тематики. Слід відмітити впровадження результатів дисертації в освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

Новизна положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Як зазначено в дисертації, ця робота є першим комплексним дослідженням інституту ліквідації юридичних осіб за цивільним законодавством України. Проте погодитись з цим твердженням не можна, адже ця проблематика досліджувалась на дисертаційному рівні в роботах О. М. Скоропис «Цивільно-правове регулювання ліквідації юридичних осіб» (2010) і Д. В. Жекова «Припинення юридичної особи за цивільним законодавством» (2015). Проте з моменту захисту вказаних дисертацій в законодавство України, що регулює ліквідацію юридичних осіб, були внесені численні зміни, зокрема, Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» та деяких інших законодавчих актів щодо децентралізації повноважень з державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» від 25 листопада 2015 року, Законом України «Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів» від 3 жовтня 2017 року, а також було прийнято Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» від 6 лютого 2018 року і Кодекс України з процедур банкрутства від 18 жовтня 2018 року. Зважаючи на

викладене, дисертацію Адамович О. В. слід визнати продовженням наукових пошуків у відповідній науковій царині і першим комплексним дослідженням інституту ліквідації юридичних осіб після вищевказаного оновлення законодавства України, що регулює процедуру ліквідації юридичних осіб.

За результатами ознайомлення з науковими положеннями, що винесені на захист, слід зробити висновок про те, що їх переважна більшість володіє відповідним рівнем наукової новизни. З огляду на новизну, чіткість формулювання й значення для науки й практики особливо слід відзначити наступні авторські положення, висновки та рекомендації:

- обґрунтування необхідності визначення додаткової підстави звернення учасника юридичної особи з позовом про її ліквідацію, якщо питання про ліквідацію юридичної особи неможливо вирішити загальними зборами у зв'язку з відсутністю необхідного кворуму голосів;

- класифікація ліквідації юридичних осіб за цивільним законодавством залежно від способу її здійснення на: 1) ліквідацію, що здійснюється в загальному порядку на підставі документів, які подає заявник для державної реєстрації припинення юридичної особи; 2) спрощену ліквідацію; 3) ліквідацію за принципом мовчазної згоди,;

- положення про те, що загальною підставою примусової ліквідації юридичної особи за рішенням суду через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути, є визнання недійсною державної реєстрації юридичної особи на підставі недійсності установчих документів юридичної особи, щодо яких встановлено: невідповідність вимогам законодавства; порушення прав й охоронюваних законом інтересів учасників юридичної особи;

- висновок про те, що юридична особа ліквідується в порядку ст. 111 ЦК України, зокрема за рішенням суду, у разі визнання судом недійсною державної реєстрації юридичної особи через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути;

- визначення таких етапів становлення законодавства у сфері правового регулювання ліквідації юридичних осіб в Україні: 1) правове

регулювання інституту ліквідації юридичних осіб за часів приналежності України до складу Російської імперії (XIX ст. – початок XX ст.); 2) становлення і розвиток цивільного законодавства УРСР (початок XX ст. – 1991 рік), що вирізнявся формуванням і становленням основних засад та принципів припинення існування (ліквідації) суб'єктів господарювання; 3) становлення і розвиток цивільного законодавства України, що ознаменувався прийняттям низки спеціальних і кодифікованих нормативно-правових актів, які забезпечили комплексне правове регулювання інституту юридичної особи (з 1991 року й донині);

– положення з приводу того, що рішення суду про скасування державної реєстрації юридичної особи не може бути підставою для її ліквідації, оскільки це унеможлиблює проходження процедури ліквідації юридичної особи, передбаченої ст. 111 ЦК України.

Всі положення, винесені на захист, необхідним чином відображені й обґрунтовані в дисертації.

Повнота викладу положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації

Основні положення, висновки і рекомендації дисертації відображені у 9 наукових публікаціях за темою дисертації, зокрема, у 7 наукових публікаціях у фахових юридичних виданнях, у т.ч. в 2 іноземних, і 2 тезах доповідей на науково-практичних заходах, опублікованих у відповідних збірниках. З їх аналізу вбачається, що зазначені праці повністю відображають положення, висновки і рекомендації дисертаційного дослідження.

Відсутність порушення академічної доброчесності

З аналізу тексту дисертації та публікацій здобувачки факти порушення нею академічної доброчесності не встановлені. На всі численні використані джерела в дисертації та публікаціях є відповідні посилання. В дисертації здобувачка веде

помірковані наукові дискусії з приводу окремих спірних питань, дотримуючись вимог академічного етикету й аргументовано викладаючи свою позицію. Дисертація відзначається оригінальністю, самостійністю та наявністю авторського підходу до розв'язання окремих питань цивільного правового регулювання ліквідації юридичних осіб в Україні.

Дискусійні положення та зауваження

Підкреслюючи в цілому належний науковий рівень даного дисертаційного дослідження й наукову новизну його результатів слід звернути увагу й на деякі дискусійні моменти.

1. З аналізу дисертації вбачається, що авторка розглядає ліквідацію юридичних осіб і як інститут цивільного права, і як юридичну процедуру (процес), не завжди розмежовуючи ці значення. Про це свідчить, зокрема, неодноразове вживання в тексті дисертації такого словосполучення як «регулювання інституту ліквідації». Загальновизнаним в теорії права є визначення інституту права (правового інституту) як системи відносно відокремлених від інших і пов'язаних між собою правових норм, які регулюють певну групу (вид) однорідних суспільних відносин. З огляду на це, інститут ліквідації юридичних осіб не може об'єктом правового регулювання, адже сам є таким регулятором. Крім того, робота могла б значно виграти як в теоретичному, так і практичному аспектах, якби дисертантка визначила юридичну природу та місце відповідного правового інституту в структурі цивільного права.

2. В дисертації ліквідація юридичної особи за цивільним законодавством визначається як регламентована законом юридична процедура, за результатами якої з моменту внесення відповідного запису до державного реєстру відбувається повне припинення платоспроможної юридичної особи як суб'єкта права з можливістю у випадках, визначених законом, часткового переходу прав й обов'язків юридичної особи до інших осіб (правонаступників). В основі такого визначення лежить така виділена

дисертанткою ознака ліквідації юридичної особи як достатність чи недостатність її майна для задоволення і покриття всіх кредиторських вимог (платоспроможність). Проте з цим твердженням погодитись не можна, адже ліквідація стосується припинення юридичної особи. В результаті її здійснення юридична особа втрачає не платоспроможність, а цивільну правосуб'єктність. І взагалі, слід враховувати, що платоспроможність, на відміну від її парної категорії «неплатоспроможності», є не юридичною, а економічною категорією.

3. Дисертантка виносить на захист в якості одного з положень, що має наукову новизну, пропозицію у разі ліквідації юридичної особи за рішенням суду через допущені під час її створення порушення, які не можна усунути, у резолютивній частині рішення суду зазначати склад ліквідаційної комісії, а також порядок і строк заявлення кредиторами своїх вимог. Очевидно, що таке пропозиція впливає з ч. 3 ст. 105 ЦК України, відповідно до якої учасники юридичної особи, суд або орган, що прийняв рішення про припинення юридичної особи, відповідно до цього Кодексу призначають комісію з припинення юридичної особи (комісію з реорганізації, ліквідаційну комісію), голову комісії або ліквідатора та встановлюють порядок і строк заявлення кредиторами своїх вимог до юридичної особи, що припиняється. Проте з огляду на цю норму виникає риторичне питання в чому саме полягає наукова новизна вищевказаного положення дисертаційного дослідження. В контексті даної проблеми дисертантці варто було б звернути увагу на співвідношення цієї норми з принципом диспозитивності в цивілістичному судочинстві, відповідно до якого суд розглядає справи лише в межах заявлених особою вимог. Зважаючи на це в дисертації слід було дати відповідь на питання, чи вправі суд при ухваленні рішення ліквідації юридичної особи за відсутності відповідної вимоги позивача призначати ліквідатора (ліквідаційну комісію), порядок і строк заявлення кредиторами своїх вимог.

Оцінка дисертації

Дисертація є завершеною науковою працею, що виконана на належному рівні, в якій на достатньому рівні розкрита тема дослідження. Її слід визнати самостійним розгорнутим дослідженням, що пропонує розв'язання актуального наукового завдання науки цивільного права – визначення основних теоретичних і практичних засад ліквідації юридичних осіб. Результати дисертації в своїй сукупності свідчать про те, що вони є важливим і оригінальним особистим внеском її авторки в науку цивільного права.

Враховуючи викладене вище, є всі підстави стверджувати, що дисертація Адамович Оксани Вікторівни «ЛІКВІДАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ЗА ЦИВІЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ» відповідає спеціальності 081 «Право», всім вимогам до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії, встановлених Порядком підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, і Порядком проведення експерименту з присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 р. № 167, а здобувачка вищої освіти ступеня доктора філософії Адамович Оксана Вікторівна за результатами публічного захисту заслуговує на присудження їй відповідного ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» галузі знань 08 «Право».

Офіційний опонент:

старший науковий співробітник

**відділу юрисдикційних форм правового захисту
суб'єктів приватного права, судоустрою та судочинства**

**Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,**

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник

В. І. Бобрик

